

RASİM ÖZDENÖREN'İN "HIŞIRTI" VE "GÖL" İSİMLİ ÖYKÜLERİNDE KADINLARIN ONTOLOJİK SORUNLARLA İMTİHANI: İNTİHAR

Ayhan Bulut*

Özet: Bu yazıda, Rasim Özdenören'in "Hişirtı" ve "Göl" isimli öykülerinde "intihar" olgusu, varoluşsal problem açısından incelenecektir. İntihar kavramı, dış dünyanın çelişkileri karşısında varoluş problemi yaşayan bireylerin kendilerini ve yaşamı anlamlandırmalarında psikoloji tutumu da açığa çıkaran önemli kavramlardır. Çünkü insan, yaradılış olarak hayatın sınırlı dairesinden çıkıp kendi varlığını genişleten tek varlıktır. Bunu, idrak yeteneğine borçludur. Dış dünyanın dayatmaları karşısında takınılan tutum, bireylerin idrak süzgecinden geçerek onların psikolojik durumunu derinden etkiler. Hızlı değişimin, değerler dünyası üzerinde meydana getirdiği tahribat nedeniyle kendine ve hayata karşı yabancılaşan bireylerin boşluk ve hiçlik duyguları içinde kıvrınmaları, bireyleri yeni anlam arayışına iter. Bu bağlamda varoluşsal birçok sorun yabancılaşma kavramıyla birlikte yürür. Yabancılaşmaya bağlı olarak hiçlik/boşluk, yalnızlık/kaçış, ölüm ve intihar gibi izlekler edebi eserlerin merkezine yerleşir. Rasim Özdenören, bu izleklerden hareket ederek dış dünyanın dayatmalarını bireylerin psikolojik yapısı üzerine inşa eder. Bu nedenle intihar olgusu, dış dünyaya karşı direnç geliştiremediği için çaresizlik içinde debelenen bireylerin psikolojik boyutunu, kadın kimliği etrafında ortaya koyar ve öykülerini hem sosyolojik he de psikolojik boyuta taşır.

Anahtar Kelimeler: Rasim Özdenören, yabancılaşma, varoluş, psikoloji, değerler dünyası, intihar.

SUICIDE: THE STRUGGLE OF WOMEN'S WITH ONTOLOGİAL PROBLEMS IN RASİM ÖZDENÖREN'S SHORT STORIES NAMED "HIŞIRTI" AND "GÖL"

Abstract: In this study, it is aimed to examine the conceptual fact of cuicide in Rasim Özdenören's short stories named "Hişirtı" and "Göl", in terms of existentialistic problem. The concept "suicide" is a crucial term that reveals also the psychological attitude of the individuals, who experience existence problems in the conflict of outer world, to make sense for themselves and their lives. Because is the only creature, as nature, to expand his own eexistence by exceeding his life circle. He owes this to his perception gift. The attitude shown against the insistances of the outer World affects their psychological circumstances deeply by passing through their perception filter. Because of the damage that rapid change causes on the value world, the individuals, who become strangers to each other and to the life, craving in emptiness and nullity feelings pushes them into searching for new sense. In this context, several existentialistic problem go with the

* Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. ayhanbulut48@yahoo.com

concept of alienation. The literary terms such as Nullity/Emptiness/Loneliness/Escape, death and suicide locate onto the heart of the work. Rasim Özdenören, by using these terms, builds external world's enforcements over the individual's psychcharacter. Therefore, the concept of suicide acts out individual's psychological situation as a female aspect in which they aren't able to resist against outer World and struggle in hopeless/sociological and psychological aspects.

Keywords: Rasim Özdenören, alienation, existence, psychology, the value world, suicide

GİRİŞ

Bireyin kendi gerçekliğini kavrama ve bireysel kimliğini anlamlı değerler dizgesine kavuşturma çabası, varoluşsal kaygıların bir sonucudur. Varoluşsal kaygılar, bireyin bilinci ile algıladığı, somut ve öznel yaşamına ilişkin gerçeklikleri algılamalarına paralel olarak değişir ve varoluşunu anlamlandırmaya çalışan bireylerin iç dünyalarında farklı tepkilerin oluşmasına yol açar. Buna bağlı olarak bireylerin bağlı bulunduğu toplumda etkileşim hâlinde olduğu maddi ve manevi değerler sistemi karşısında kendini konumlandırmaya ve böylece varlığını sürdürmeye çalışması, bir varoluş hâli olarak tanımlanır.

Modernleşmeye bağlı olarak sosyalleşme sürecinin girift bir yapıya bürünmesi, bu ilişkiler ağına maruz kalan bireylerin, kültür ve benlik karmaşası yaşamaları, kavramın psikolojiden sosyolojiye, felsefeye kadar birçok beşerî disiplinlerde tartışılmasına yol açmıştır. Birey ve çevre arasındaki sağlıklı ilişkilerin kesintiye uğramasıyla meydana gelen bireysel kırılmaların, bireylerde ontolojik güvensizlik yaratacağı kaçınılmazdır. Bunalım, korku, topluma adapte olamama, yalnızlık, karamsarlık, huzursuzluk gibi olumsuz duygular, söz konusu edilen ontolojik güvensizlik ortamında ortaya çıkan duygulardır. Çünkü aklı yücelterek kendi tahtını sağlamlaştıran teknolojik gelişmelerin, egemen konumundaki bireyi değerler dizgesinin dışına atması, bireyin kendisini sorgulamasını ve varlığını araştırmasını zorunlu kılmıştır. İnsanın bir sorunsal olarak ortaya çıkmasına neden olan ve aklı kutsallaştıran anlayışın, her şeyi olduğu gibi, insanı da bir makine konuma getirdiğini belirten Charles I. Glicksberg bu bağlamda şunları söyler:

“Fakat akıl, kendine düşkün olanlardan öç almaya başladı. Bilginin ve aklın yetersizliği ileri sürüldü. Zihin ve sezgi, düşünce ve ruh, objektiflik ve sübjektiflik arasındaki ayrılık derinleşti. Aklın yer altı inlerinden kaçıldı, mantığın bütün simetrik yapıları, irrasyonelin şeytanları tarafından altüst edildi. İnsanın gerçekliğindeki bütün varlık yalanları su üstüne çıktı. Artık eski açıklamalarla tatmin olunmaz oldu. İnsan kendisine yabancı olan bir tabiatın önünde yalnız kaldı.”¹

Bedia Akarsu da, bireyin kendisi için bir sorunsal olmasını, teknolojik gelişmeyle ilişkilendirir ve teknolojiyle birlikte kutsallaşan aklın, metafizik öğeleri dışlamasına, böylece evreni algılamada oluşan boşluğun eksenine insanı oturtmasına bağlar.² Birey, içsel kırgınlık yaratan böyle kaygan bir zemin-

de, yeni kimlik arayışına girer. Büyük ölçüde kendi varlığını devam ettirme düşüncesinden kaynaklanan kimlik sorunsalı, bireysel kimliklerin inşasında ya da parçalanmasında yeni anlam alanları oluşturur. Bireyler bu anlam alanlarında benliklerini keşfe çıkarlar.

Hızlı değişim ve dönüşümün değerler dünyasında meydana getirdiği tahribatların yoğun olduğu bir dönemde öykü yazarı Rasim Özdenören, varoluş problemini yaşayan bireylerin kimlik sorunsalını odak noktasına alarak, bireysel ve toplumsal düzeyde yaşayan tahribatı felsefi, sosyal ve psikolojik boyutta irdeler. Giderek anlamsızlaşan değerler dünyasında yaşayan bireylerin içsel krizlerine ışık tutarak, geleneksellik ve modernleşme kısılcığında kalan bir toplumun eleştirisini yapar. Bunun için yeni kadın imgeleri arayışına girer. “Hışırta” ve “Göl” isimli öykülerde, geleneksel toplumun dinamiklerine karşı çıkararak cinsellik ve aldatma kavramı etrafında bireysel özgürlüklerini yaşayan şehirli kadın imgelerine başvurur. Kadınların kendi kimliğini ve benliğini kurma çabalarını, yaşadığı varoluşsal çatışmalarını, modernleşen Türk kadın imgesini psiko-sosyal boyutta anlamlandırmaya çalışır. “Hışırta” öyküsünde 19 yaşındaki Meryem’in 40 yaşındaki bir adamla cinsel birliktelik yaşamayı, “Göl” isimli öyküde, sevdiği erkek tarafından aldatılan kadının çatışmaları, onların benlik hâllerini ve bu hâller üzerine inşa edilen hayatla mücadelelerini oluşturur. Bu benlik hâllerini ve mücadeleleri yönlendiren temel güç, intiharla sonuçlanır. Kadınları intihara sürükleyecek olan benlik hâllerini, aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür.

AŞK'IN AYNASINDA VAROLUŞ VE BENLİK BİLİNCİ

Zihinsel yapı itibarıyla insanı diğer varlıklardan ayrıcalıklı bir konuma getiren ve Marx tarafından *toplumsal ilişkilerin tamamı*³ olarak tanımlanan benlik, Kierkegaard’a göre yeryüzünde herhangi bir şey olarak değil, insan olarak bulunmanın tüm anlamını ve amacını oluşturur. Ben olmak ve ben hâline gelmek, kişinin erişebileceği en yüksek varoluş seviyesidir.⁴ Benlik bilinci de, bireyin kendisi ile ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlerini içerir.

Bireylerin nesnel dünyasından ayrı, özel bir varlık olduğunu kavraması, bu bilincin sağlıklı bir gelişim içinde olması şarttır. Bir yanı sıra sosyal bir varlık olan insan, zihnî melekeleriyle benlik bilincini hissederek kendini anlamlandırmaya çalışır. Bu anlamlandırma sürecine varoluş süreci denilebilir. İnsanın iki farklı biçimde var olduğu görüşünde olan Heidegger bu süreci, 1. Varoluşun *dalgınlık* durumu, 2. Varoluşun *farkındalık* durumu olarak açıklar. Şeylerin dünyasında birlikte olma ve kendini günlük yaşamın günlük olaylarına bırakarak şeklinde tanımlanan varoluşun *dalgınlık* durumunu, *otantik olmayan varoluş* olarak nitelendirir. Varoluşun *farkındalık* durumunu yaşayan insan ise *otantik*

tik yaşıyan, böylece kendini var etmiş ve var etmekte olduğunun farkında olan insandır.⁵ Sosyalleşme sürecinde kendini anlamlı bir şeyin anlamlı bir parçası gibi hissetmek, onunla bir bütün oluşturmak, *farkındalık* kavramıyla ilgilidir. Anlamlandırma sürecinin mahiyetine göre birey, benlik değerlerini oluşturacak sürecin içinde olumlu ya da olumsuz birçok olayla karşı karşıya gelir. Bireyin kaybolmuşluk duygusuna, benlik parçalanmasına ya da benlik bütünlüğüne yol açan gelişmeler, anlamlandırma sürecinde şekillenir. Şayet bu süreç bireyleşmeyi olumsuz yönde etkileyecek kırılmalarla şekillenirse birey, nesnelere dünyasına ve nesnelere dünyasının sunduğu hayat tarzına tepki alabilir. Toplumdan uzaklaşma ve yabancılaşmaya yol açan bu durumda birey, karamsar bir psikolojinin içine girer. Sıkıntı ve bunalım yaşar.

Rasim Özdenören, sıkıntı ve bunalımı, varoluşsal kaygılar nedeniyle topluma ve kendine yabancılaşan bireyin, toplumdan kopuşunu ifade edecek bir şekilde kullanır. Benlik bütünlüğünü gerçekleştirme yolunda toplumdaki çözülmeye karşı direnemeyen kadınlar, kendi iç dünyalarında ya edilgen bir başkaldırıyı yaşarlar ya da toplumsal değerlere isyan olarak yorumlanabilecek intihar eylemini seçerler. Söz konusu öykülerde, kadınların varoluşunu engelleyen unsurların başında çağın yozlaşmış aşk anlayışının kadını nesne hâline getiren bakış açısı vardır.

Öykülerinde aşkın değişik hâllerini anlatan Rasim Özdenören, aşkın birey ruhu üzerindeki yansımalarından hareket ederek, kendi düşünüş ve hissediş dünyasındaki karşılığını somutlaştırır. Böylece aşkı, bireyin varoluşunu anlamlandıran ve bireyi ilahi aşka götüren içsel bir etkinlik olarak ele alır. Öte taraftan hızlı toplumsal değişim ve dönüşümle birlikte anlamsızlaşan değerler manzumesi içinde değer kaybına uğramış öyküleri de vardır. Bu öykülerinde kadınların benliğini aşığılayan, onurunu kıran, onları ontolojik suç işlemeye yönlendiren modern aşk anlayışını eleştirir.

Yazar, *Aşkın Diyalektiği* isimli deneme kitabında aşkın farklı hâllerini anlatır. *Aşkı bir yalvarma, kalbin yalvarması*⁶ ve *kalbin marifeti*⁷ olarak gören yazara göre, kalp ile aradığı nesne (Mutlak Maşuk) arasında bir ilişki vardır. Bu ilişkide kalp, nesnesine iştiaht duymakta ve ona yönelmektedir. Böylece kalbin devinmesi ve kendi nesnesine ulaşma çabasını olarak karşımıza çıkan aşk kavramı⁸ sonsuz bir arayışı beraberinde getirir. Dolayısıyla Rasim Özdenören’de aşk, edilgen bir durum değil, bireyin kendi bireyselliğini ve bütünlüğünü sağlayan içsel bir etkinliktir. Bu nedenle aşk, insanın kendisini tanımasını ve bilmesini amaçlayan, dış dünyanın iç dünyada yarattığı olumsuz tutumlara, şartlanmalara karşı duruşu öngören, yalnızlık ve yabancılık hissini doğurduğu umutsuzluk kısılcacı içinde kıvranan insanı şekillendirerek ona kişilik kazandırma konusunda “ben” kavramını temel alan bir duygudur. Kısacası yazar için aşk kavramı, ruhu parçalanmış bireyin kendini yeniden inşası, anlamlandırması ve kendi iç dün-

yasının bilincine varmasıdır. Birey ile sosyal yaşam arasındaki ilişkinin sağlam temeller üzerine inşa edilmesini sağlayan aşkın bu yönüne Erich Fromm da dikkat çeker. Fromm'a göre aşk, insanın kendi öz gücüdür ve kişi bu sayede kendini dünya ile ilişki içerisine girerek dünyayı kendinin yapar.⁹ Modernizmin, insanları, aşk başta olmak üzere diğer manevi değerlerden uzaklaştırması, kendisine ve topluma yabancılaştırması, aşkın benliği diriltici etkisini bir tarafa atmıştır. Çünkü soylu bir duygu olan aşk, modern dünyada değerini kaybederek, tıpkı kadın gibi metalaştırılmıştır. Cinsellik ve aldatma ile aşk'ın mahremiyet alanına girilmiştir. Modernizmin aşk anlayışını yanlış yorumlayan kadınlar, değerler kısırlığının kendilik bilincinden uzaklaştırıcı etkisine maruz kalmaları sonucu kendilerine ve çevreye yabancılaşırlar.

“Hışırıtı” isimli öyküde, on dokuz yaşındaki Meryem, “Göl” isimli öyküde Gülmeryem, sosyo-kültürel değişimden olumsuz anlamda en fazla etkilenen orta sınıfa mensup kentsoylu kadın imgesini sembolize ederler.

Meryem, hiç tanımadığı bir erkekle ilk tanışmalarında cinsel ilişki yaşayacak kadar geleneksel normları ötekileştiren bir kişidir. Bireysel boyutta kadın kimliği, yerleşik değerlere alternatif olarak sunulan çağın ahlak anlayışını içselleştirmiştir. Fakat *[aşk bir şuur hâlidir]*.¹⁰ Çağın aşk anlayışının bu şuru dışlaması paralelinde tavır sergileyen Meryem'in cinsellik öncesi kendi bireysel ve cinsel kimliğini hiç sorgulamaması, modernlikle birlikte giderek bozulan insan ilişkilerinin kadın kimliğini nesnelere dünyasında metalaştırdığını gösterir. Çünkü kentlin ve toplumsal yaşamın içinde birlikte olduğu erkeğe, cinsellik öncesi kendisini kabul ettireceği bir statüsü neredeyse yok gibidir. İlk görüşmelerinde cinsel birliktelik yaşayacağı erkeği evine davet etme cesareti göstermesi, eve vardıklarında onunla cinsel birliktelik yaşaması, bu doğrultuda okunabilir niteliktedir. Dolayısıyla Meryem'in cinsel kimliği, meta hâline getirilen kadınların ortak benliğini temsil eder. Yazar, *Bireyciliğin ve bireyselliğin artışını anlatan modernlikle*¹¹ söylem gücünü genişleten kadın kimliğinden hareketle, *toplumun en fazla önem verdiği ve en çok düzenlemeye ihtiyaç gördüğü bir davranış sahası olan cinsel ahlakı*¹² benlik kavramıyla ilişkilendirir. Hızlı değişimle birlikte cinsel ahlakı metalaştıran bir toplumda yaşayan bireyleri, benliğe saygı çevresinde ele alarak, toplumun cinsel davranışları düzenlemesi konusunda uyarıda bulunur. Toplumun cinsel ahlakı, yazar için her şeyden önce başta birey olmak üzere toplum haysiyeti anlamına gelmektedir. Erol Güngör de, insanın hem kendi benliğine hem de başkalarının benliğine saygı duyması anlamına gelen cinselliğin, başkalarını kendi cinsel arzuları için kullanmakla insan haysiyetini çiğnemek manasına geleceğini söyler.¹³

Meryem'in kendi benliğini inşa etme çabası, yaşadığı cinsel ilişki sonrası gerçekleşir. Kirlenmiş olduğunu, onurunun zedelendiğini hissederek pişmanlık duyguları içinde benliğinin özülüyle yüzleşir. Kendini ve hayatı parçalanmış ben-

lik algısıyla yorumlar. Çünkü *[aşkın gayesi birliktir]*.¹⁴ Meryem, varoluşu anlamlı bir bütünlüğe kavuşturan ve içsel bir etkinlik olan gerçek aşk anlayışı ile benlik parçalanmasına yol açacak olan çağın aşk anlayışını birbirinden ayıramaz. Buna bağlı olarak aşkın birlik gayesinden uzak tehlikelere maruz kalır. Benlik parçalanmasına yol açan cinselliğin Meryem'in iç dünyasındaki yankısı Anlatıcı tarafından şu şekilde dikkatlere sunulur:

"Onuru yaralanmıştı. Bu işi nasıl yaptığını havsalasına sığdıramıyordu. 'çekilin, dokunmayın bana' Dokunan yoktu kendisine. Eğer göğüsleyebilecekse niçin yapmıştı bu işi? Kendisini zorlayan olmamıştı. Utanç duymuyordu: kahrolmuşluk duygusuydu bu bırakılmışlık. Bomboşluk."¹⁵

Yukarıdaki ifadeler, kendi arzusunun nesnesi hâline gelen benlik parçalanmasının dışı vurumudur. Çünkü Meryem, kaba cinselliğe dayalı bir anlayışın kişiyi değiştirip dönüştürdüğünü fark etmiştir. Meryem'in bu noktaya gelmesi bilinç yitimiyle gerçekleşir. Çünkü *bilinçaltımızda hiç bitmeyen, bilince henüz çıkmamış olgular vardır*.¹⁶ Meryem'in bilinç yitimi, bilinçaltındaki olguların bilinç düzeyine çıkması olarak yorumlanabilir. Anlatıcı tarafından Meryem'in iç dünyasını veren, *bir ölünün, daha ölü olduğuna inanılmakta çekildiği an. Öyle bir an'ı yaşıyordu, düş mü, gerçek mi belli değildi. Ne yaptığını bilemiyordu. Niçin ağladığını. Ve niçin kendini bu kadar ucuza harcadığını*¹⁷ gibi ifadeler, Meryem'i intihara sürükleyecek duygunun bilinçaltı ile olan ilişkisini gösterir.

Meryem'in, *bırakılmışlık, bomboşluk*¹⁸ duygusunu yaşayacağı bir olaya kurban olma gerçeğini kabul etmesi, arzuların nesnesine dönüşmüş kadın kimliğinin, dış dünya tarafından kuşatılmışlığına ve buna bağlı olarak bireyselliğin yok hükmüne düşmesine göndermede bulunur. Çünkü modern çağın kuşatması altındaki kişi, giderek *bireysel varlığından kopar ve kamusal bir olguya dönüşür. Ne birey kalır ortada, ne de bireysel varoluş*.¹⁹ Bireylerde kendi varoluş sorumluluğunu üstlenme isteğini bir tarafa bırakan modern çağda en büyük hastalık, Kierkegaard'a göre, *öznesi belirsiz yapıp etmelerin içine karışmaktır*.²⁰ Çünkü kişi kendini birey olarak ifade etmekten kaçınmış ve düzenin dışlıleri arasında bireyselliğini yitirmiştir. Düzenin dışlıleri arasında benlik inşasını gerçekleştirebilecek güçten yoksun olan Meryem, *aradığı 'şeyin' bilinmez olduğunun anlamaya başla(r)*.²¹ ve ümitsizlikten doğan bir çaresizlikle, bireysel anlamda benliğini ve varoluşunu reddedecek, sömürücü güç konumundaki bütün unsurlara isyan mahiyeti taşıyacak intihar etme eylemine girişecektir. Meryem'in ucuza harcadığı yönündeki tespiti, modern kadın kimliğinin, dış dünya tarafından kuşatılmışlığının ve dolayısıyla bireyselliğinin yok hükmüne düşmesinin dışı vurumudur.

Meryem'in kendinden uzaklaşarak ve kendisini nesnelleştirerek olaylara bakması, yaşadığı çatışmalar neticesinde ortaya çıkar. Bilinçaltındaki duyguların bilinç düzeyine çıkmasıyla giderek derinleşen çatışma, benlik parçalanması

nın bir sonucudur. Meryem kendi “ben”i ile nesnelleşen öteki benlik arasında sıkışıp kalır. Meryem’i intihara sürükleyen süreç farklı benlerin çatışmasıyla şekillenir. Bu çatışmada çağın ahlak anlayışı karşısında duyulan eziklik, benlik bütünlüğü için gerekli olan özsaygıya baskın gelerek, benlik karmaşasını şiddetlendirir. Laing’e göre benlik parçalanması yaşayan kişi; *ne bizzat kendi, ne de başkası olup, aksine yalnızca kendi kişinin bir yansıması olmasına karşın, kendi kişinin yansıtılmış öteki imgesini göremediğinde benlik parçalanması yaşar.*²² Herkese uzak, kendi yalnızlığına çekildiği bir yerde *kendi pervasızlığının doruğunu yaşayan*²³ Meryem’in parçalanmış kimliği anlatıcı tarafından şu şekilde ifade edilir: *Etinin sarsıntılılarıyla ulaştığı doruktan şimdi yavaş yavaş iniyordu. Pörsümüş bir et parçası gibi duyumsadı kendini ya da yeni vurulmuş genç bir ceylan.*²⁴ Farkındalık sürecini yaşayan Meryem, kendilik değeriyle dünya değerleri arasındaki kopukluk sonucu, kendisini pörsümüş et parçası olarak görür. Benlik bilincinin parçalanmasıyla toplum tarafından kendisine dayatılan yazgıya teslimiyeti kabul edişin dışı vurumu olan bu algı, onu başkaldırı yerine, yok oluş olarak algılanan intihar sürecine sevk eder.

Meryem’in intihar sürecine iten psikolojiyi yönlendiren kadının nesnelleşmesi anlayışı, “Göl” isimli öyküde ise aldatılma kavramı etrafında anlam kazanır. “Göl” isimli öykünün kahramanı Gülmeryem, erkek egemenliği lehine gelişen bir toplumdaki ölçsüzlüklere direnç geliştiremediği için ezilmişliğini, horlanmışlığını kabul eden pasif şehirli kadın imgesinin sembolüdür. Toplumdaki çelişki ve ölçsüzlüklere karşı benlik bilinciyle karşı tavır sergilemek, varoluşunu anlamlandırma sürecinde kendi benliğini değerler sistemi üstüne oturtmakla olur. Toplumdaki tüm ölçsüzlükler ve yozlaşmış değer yargılarının gerçekçi bir şekilde eleştirilmesi ancak böyle gerçekleşir. Aksi takdirde erkek lehine gelişen toplumdaki ölçsüzlükler ve yozlaşmış değer yargıları, kadınlarda çatışmaları sürükleyecek ve onlarda benlik parçalanmasına yol açacak bir şekilde meydana gelir. Rasim Özdenören, Gülmeryem kimliği ile çağın ahlak anlayışının nesnelleşen kadın imgesini, evlilik kurumu etrafında değerlendirir. Gülmeryem, kocası tarafından aldatılan modern kadının temsilcisidir. Bu modern kadın imgesi, aldatılma sonrası ideal bir kimlik oluşturma çabısından yoksundur. Çünkü aldatılmışlık duygusunun oluşturduğu zihinsel kaos, onda benlik parçalanması halinde ortaya çıkar.

Aldatılma sonrası kendi ideal kimliğini oluşturmak yerine, çağın kendilik değerlerini unutturan yeni gerçekliğe uygun olarak eşinden aynı şekilde oç almaya karar verir ve eskiden flört ettiği erkek arkadaşıyla nostalji yaşamak düşüncesiyle bir tatil beldesine gider. Kahramanın asıl amacı intihar etmektir. Gülmeryem’i böyle bir karara iten asıl neden, kendi ben’i ile öteki ben’i arasında yaşadığı trajik çatışmadır. Çatışmaların arka planında, sosyo- kültürel değişimlerin yol açtığı ahlaki bunalımlar vardır. Çünkü,

“Eşitliği bir ahlak ideali olarak benimseyen ve öğreten bir toplum, eğer gerçek hayatta bu ideali geçerli kılabacak vasıtalara sahip değilse, çok defa topluma uyacak yerde ona isyan eden veya küsen insanlarla karşılaşır. Çatışmanın veya uyumsuzluğun olduğu her yerde bir ahlak kaidesi tehlikeye düşmüş demektir”²⁵

Eşinin ve dostunun sadakatsizliğini, yozlaşmış toplumun ahlak anlayışı olarak algılayan ve kirlenmiş olduğunu hissederek çaresizlik içinde iç dünyasına gömülen Gülmeryem’in, eskiden flört ettiği arkadaşıyla bir tatil beldesine gitme kararı alması ve bunu uygulaması, kadının birey olarak var olması yerine, nesne olarak var olması şeklinde yorumlanabilir. Gülmeryem’in düşünsel boyutta kocasını aldatmaya niyetlenmesinin arka planında, yaşamın anlamsızlaşması karşısında duyduğu yabancılaşma ve yalnızlık duyguları vardır. Aldatılmanın Gülmeryem’in psikolojisi üzerindeki etkisi, Anlatıcı tarafından aşağıdaki cümlelerle anlatılır:

“ ‘annesi: onu telefonla o kadar sık arar olmuştuk ki.. her defasında aynı yakınmalar.. çocuğu ve sonunda işte.. kocası.. onu terk etmiş.. ‘anne, tutunacak dalım kalmadı’ diyormuş. Annesi de ona: ‘işte ben varım.’ ‘ama anne.. sen bana koca olamazsın ki.. benim çocuğum öldü ve kocam terk etti.’”²⁶

Gülmeryem bu karamsar psikolojiden sonra dünyadaki varlığını ontolojik bir soruna dönüştürür. Kocasının kendisini aldatmasından sonra, dünyadaki varlığını ontolojik bir soruna dönüştürmesi, olumlu anlamda gelişir. Özellikle aşk kavramına yönelik bakış açısı bunda etkilidir. Çünkü Gülmeryem’in aşka bakış açısını ifade eden aşağıdaki cümleler, içsel bir etkinlik olan aşkı, cinsel obje hâline getiren çağın algısı çevresinde şekillenir. Gülmeryem ile erkek arkadaşı arasındaki diyalog öyküde şöyle anlamlandırılır:

“ ‘Öyleyse seni terk etmiş olmuyor mu şimdi o?’

‘İş sanıyorum o kadar basit değil.. o beni terk etmiş görünüyor.. ama gene de beni aslında beni seviyor..’

Bir an yüzüme baktı:

‘O beni seviyor.. benimle evli kalmak istiyor.. evli kalmak istiyor benimle.. ama onu da almak istiyor.. anlamıyor musun?’

‘Hayır’

‘Beni karısı olarak elinde bulundurmak istiyor. Ötekiyse.. aşkı.. bu kadar basit’”²⁷

Yukarıdaki ifadeleri, aynı zamanda dış dünyaya karşı savunmasız ve yalnız kalan kadınların yaşama tutunmak adına bir teselli bulmaları olarak okumak da mümkündür. Buna rağmen düşünsel anlamda kendi parçalanmışlığını hisseden Meryem, dünyadaki varlığını bir ihanet olarak gö-

rür ve kocasını cezalandırmak için kendi varlığını dünyada yok edecek intihara girişir. Çünkü tarihsel ve toplumsal dönüşümlerin yol açtığı ahlaki çöküntü, benliğe yönelik ahlak yitimi, ontik sorunları çözümlemede engel teşkil etmiştir.

Yazar, modernliğin sonuçlarını kadınları cinsel bir meta hâline getirerek onları ötekileştiren zihniyete yönelik eleştirisini, anne kimliği ile somutlaştırır. Gülmeryem'in annesinin, kızının intiharı sonucunda yaşadığı benlik parçalanması, kızını elinden alan sömürücü güç karşısındaki çaresizliğini imler. Annenin yaşadığı sancılı süreç, öyküde: *kaç yaşındayım sanıyorsun beni. ben şu gördüğün çardaktan, şu kurumuş çöplerden, şu sedirden daha yaşlıyım. Nasıl hissettiğimi soruyorsan, bin yaşında olduğumu söylerim sana.*²⁸ şeklinde ifade edilir.

HAYATIN ANLAMINI YİTİRMESİ: YABANCILAŞMA VE BAŞKALDIRI

Varoluşla ilgili olarak yabancılaşma, Rasim Özdenören'in eserlerinde göze çarpan başlıca izleklerdendir. Modern çağ insanını derinden etkileyen yabancılaşma, en özgün anlamıyla *bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hâle getiren eylem ya da gelişmenin adıdır.*²⁹ İnsan toplumsal realitenin dışına çıkararak yabancılaşma kavramı, Rasim Özdenören'in eserlerinde daha çok sosyo-psikolojik boyutuyla dikkat çeker. Psikolojide yabancılaşma, *şizofreni, psikoz gibi ruh hastalıklarında kişiliksizleştirme, gerçekdışılık veya yabancılık duyguları, normsuzluk, rol karışıklığı, yalnızlık, güçsüzlük ve umutsuzluk duyguları ile ifade edilen bir durumdur.*³⁰ Sosyolojide ise, *hızlı toplumsal dönüşüm dönemlerinde değerler sistemi ve normatif yapının toplumsal yapı ile ilişkisi ve uyumunun bozulması ve toplumu oluşturan bireylerin davranış, düşünce ve eylemleri üzerindeki belirleyici niteliğinin yitirilmesi*³¹ olarak tanımlanır.

Farklı disiplinlerde anlam bulan yabancılaşma kavramı, benlik yitimi, kaygı durumları, umutsuzluk, köksüzlük, yalnızlık, kötümserlik, değer ve inanç yitimi, uyumsuzluk gibi kavramlara göndermede bulunur. Böylece bu kavram genel olarak insanı, kendisine, diğerlerine ve toplumsal kurallara bağlayan bağların kopması ve bu durumun çeşitli problemlere yol açması düşüncesi etrafında biçimlenmiştir.³²

Rasim Özdenören'in "Hışırıtı" ve "Göl" isimli öykülerinde ele alınan kişiler, kendilerine ve topluma yabancılaşmış kişilerdir. Yabancılaşmaya bağlı olarak ruhsal çöküntü içindedirler. Yaşama sevincini yitirdikleri için sürekli olarak hiçlik ve boşluk duygularının tahakkümü altında yalıtık bir durumdadırlar. Hayatı anlamlı kılmadaki ve kendilik değerini inşa etmedeki yetersizlikleri, onları başkaldırıya yönlendirir. Ancak dış dünya tarafından kuşatılmış oldukları gerçeğini duyumsamaları, reel hayatın anlamsızlığıyla çatışan bir çizgide keşişir. Bu yüzden hayata yönelik başkaldırıları, onları ontolojik arayışa itmek-

ten çok, yaşama kudretini elden alan pasif bir isyan olan intihara sürükler. Eserde bu kişileri intihara sürükleyen süreçlerin eleştirisi, modernizmin dayattığı çağın ahlaki ile ilişkilendirilir ve böyle bir toplumda kadın kimliğinin konumu tartışmaya açılır.

“Hışırta” isimli öyküde Meryem’in yabancılaşmasına yol açan asıl etken, kendinden oldukça büyük biriyle yaşadığı cinsel ilişkiye dayalı benlik parçalanmasıdır. Bu olaydan sonra kendisini kirlenmiş olarak değerlendiren Meryem, hayatın anlamı ve kendilik değeri üzerinde sorgulamaya girişir. Sorgulamalar; umutsuzluk, çaresizlik, ruhsal çöküntü gibi olumsuz duygularla Meryem’i depresif bir hâle sokar. Öyküde, Meryem’in depresif boyutları üzerinde yoğunlaşarak, modern hayat ile birey arasında açılan sosyal mesafenin uzaklığı netleştirilmeye çalışılır:

“Arkasına dönse görecekti: arkada gökdelenler. Ama arkaya bakılmıyor. Arkada umacak bir şey yok. Umut getirecek bir şey istenmiyor, böyle bir şey düşünülüyor. Yalnızca bu yoğunlaşmış sıvının içinde yitmek, hiç yaşamamış olmak ve hiç kimseyi bağışlamamak, umutsuz, umarsız olarak yokolmak.. belki böyle değil o düşünmezlik anında yıkıp gelen yıkım”³³

Meryem’in kendi varlığını anlamlandıramamasıyla doruk noktasına çıkan hayatın hayır’lanan değeri, kadını cinsel obje olarak algılayan zihniyetin birey üzerindeki yok edici etkisi ile birlikte yürür. Meryem’in sırtını modern dünyayı simgeleyen gökdelenlere yönelememesi hayatın anlamsızlığına, dolayısıyla benliğinin anlamsızlığına inandığının göstergesidir. Bu anlamsızlık içinde anlam bulan hiçlik duygusu, *Ölümü, hayır ölümü değil, yokoluşu, yokluğu, hiç varolmamış gibi olmayı düşününce yüzü neredeyse minnetle dolu, göğün ve denizin kaynaştığı sonsuz uzaklıklara baktı, baktı, baktı, baktı..*³⁴ cümleleriyle anlatılır. *Hiç varolmamış gibi olmayı düşününce yüzü neredeyse minnetle dolu* ifadesi, sevme gücü elinden alınmış varlığa yönelik anlamsızlığı açıklarken, Meryem’in intihara giden kriz sürecinin de sonuna geldiğini imler ve Meryem bu düşüncesinden hemen sonra tıpkı kendisi gibi *bu dünyada olmayan bir sesle kendi ayaklarının altında hışırdayan* denize atlar ve intihar eder. Meryem’in intiharı, aynı zamanda erkek egemen bir topluma karşı açıkça isyan edecek gücü bulamayan kadınların, topluma sessiz protestosu olarak da yorumlanabilir. Modern çağın, kadın kimliğini silikleştiren vurgusu, Meryem’in intiharından sonra yazar tarafından aşağıdaki cümlelerle ifade edilir: *Denizin yüzeyinde çıkardığı, kendi ağırlığının çıkardığı şıprtı sesi denizin heybetli hışırtısı içinde küçük bir ayrıntı değerinde bile olmamıştı. Denizin yüzeyi düz ve karanlıktı*³⁵ Meryem’in ağırlığının çıkardığı sesi duyurmayan denizin heybetli hışırtısını, her şeye duyarsız toplumun sesi olan bir imge³⁶ olarak okumak da mümkün hâle gelir. İntihar eden bireylerin depresif ve kriz anları ele alınırken, bu depresif ve kriz anlarını yönlendiren modern toplu-

mun bir panoramasının çizildiği “Göl” isimli öyküde Gülmeryem, yaşadığı boşluk duygusunu şu şekilde dile getirir:

“tüm adlar
eylemler
sırlar
sürgünler
önce ve sonra öncesizlik ve sonrasızlık
açık olan ve kapalı olan
her şey

Kapalı durgun rüzgârda kamışları suyu yalayan gölün bunca soğuk ve fırtınalı olacağını düşünmemiştim. soğuk ve fırtınalıydı. tüm adlar eylemler sıfatlar ve zarflar tüm sırlar gölün üstünde savruluyordu. uzun süre kar altında kalmış olan çimenler şimdi yıpranmış ölü samanlaşmış hâlde kendi ıslaklıklarında yatıp kalmıştı. çıplak ağaçlar ağaçların incecik dalları kurşuni göğe umutsuz birer mızrak gibi saplanmıştı saplanıyorlardı. ah, bu uğursuz günde burada neydi bizim işimiz”³⁷

Bu ifadeler, Gülmeryem’in varoluşunu sorunlaştırdığını, derin hesaplama içine girdiğini göstermektedir. Bu derinleşme, yapay bir derinleşme değildir. Psikolojik bir bunalım olduğu kadar, toplumsal ve kültürel sorunların da bir eleştirisidir. Gülmeryem’in yaşadığı bunalım ne kadar güçlüyse, hayatın anlamını yitirdiği yönündeki düşünceleri de o kadar güçlüdür. Karamsarlık içinde bulunan Gülmeryem, aldatılmış olmasının ıstırabını içine sindiremez. Çatışmalar sonucunda hayatın ve düzenin maddi simgesi olmayı reddedişini, dış dünyada asıl anlamından soyutlanmış nesnelere özdeşleştirerek imler. *Çimenler şimdi yıpranmış ölü samanlaşmış hâlde kendi ıslaklıklarında yatıp kalması*, cinsel obje konumuna indirgenen Gülmeryem’in kenara atılmışlığını imlerken, *çıplak ağaçlar ağaçların incecik dalları kurşuni göğe umutsuz birer mızrak gibi saplanmıştı saplanıyorlardı*. ifadesi de dış dünya karşısındaki pasifliğine göndermede bulunur. Modern dünyanın kuşatılmışlığı karşısında kadınların pasif bir duruma indirgenmesi konusunda Henri Lefebvre şöyle bir açıklama getirir:

“Kadınların durumlarının belirsizliğini zaten biliyoruz. Gündelik hayat içine sürülmüş olan kadınlar, gündelik hayattan bir kale kurarlar; yine de, bilincin gereklerinden yan çizerek, gündelik, hayatın dışına çıkmak için çaba harcarlar. Buradan da pek bir amacı olmayan taleplerden başka bir şey ortaya koymayan sürekli ancak beceriksiz bir protesto doğar.”³⁸

Modernizmin yozlaştırıcı ve yabancılaştırıcı etkisine en fazla maruz kalan kadınların iç dünyalarındaki yansımalarını trajik boyutta ele alan bu tespit, kadınların intihar sürecini tetikleyen toplumsal boyuta göndermede bulunur. İntiha-

rı seçen kadınlarda ontik sorunu derinleştiren bu gerçeklik, aynı zamanda erkek egemen toplumun kadın kimliğine duyarsızlığını da ispatlar niteliktedir.

SONUÇ

Rasim Özdenören'in intihar izleği etrafında ele aldığı öykülerinde, modern yaşamın dayattığı ahlak anlayışının, kadını cinsel bir obje hâline getiren zihniyeti sorgulanır. Cinsel obje haline getirilmeyi kabullenmeyen kadınların yaşadıkları ontolojik sıkıntılar, benlik bilinci, yabancılaşma, hayatın anlamını yitirmesine bağlı olarak yaşanan hiçlik ve boşluk duygusu; intihar, cinsellik, aldatma gibi izlekler etrafında ele alınır. Kişilerin kendi benliklerine, hayatın anlamı üzerine yaptıkları sorgulamalar, ontolojik süreçlerle anlamlandırılır. Dış dünyanın kuşatılmışlığını hissetme, bu süreci sekteye uğratar. Buna bağlı olarak iç dünyalarında bunalım yaşayan kadınlar benlik parçalanması gerçeği ile kalarak, hayata karşı kendilerini konumlandırmaya çalışırlar. İletişimsizlik, değersizlik, umutsuzluk, amaçsızlık gerçeğiyle karşı karşıya kalınan konumlandırma sürecinde, çağın ahlaki değerler sistemi üzerindeki zihniyetini reddediş, direnç noktası geliştirilebilecek dayanaklardan yoksun olduğu için, kadınların düşüncelerine yön veren kriz psikolojisiyle desteklenir. Bu psikoloji bireyi, çağın yozlaşmış değerlerine pasif bir isyan niteliği sayılabilecek intihara sürükler. Yazarın kadınların varoluş hâllerini, intihar olgusu etrafında ele alması, hızlı toplumsal dönüşümün birey üzerindeki sosyo-psikolojik etkilerini eleştirel düzeyde sorgulamak içindir.

DİPNOTLAR

- 1 Charles I. Glicksberg, *Avrupa Edebiyatında Trajik Görünüm*, (Çev. Yunus Balcı), Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 26-27.
- 2 Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1994, s.188.
- 3 R. D. Laing, *Bölinmiş Benlik*, (Çev. Selçuk Çelik), Kabalıç Yayınları, İstanbul, 1993, s. 120.
- 4 Vefa Taşdelen, *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*, Hece Yayınları, Ankara, 2004, s.78.
- 5 Engin Gençtan, *Varoluş ve Psikiyatri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 183.
- 6 Rasim Özdenören, *Aşkın Diyalektiği*, İz Yayınları, İstanbul, 2008, s.43.
- 7 a.g.e., s.46.
- 8 a.g.e., s.41.
- 9 Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, Payel Yayınları, İstanbul, 1995, s. 48.
- 10 Nurettin Topçu, "Aşkın Halleri", *Hareket*, Mayıs 1972, S. 77, s. 16.
- 11 Peter Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi: Özgürlük ve Cezalandırma*, (Çev. Mehmet Küçük), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1996, s. 26.
- 12 Erol Güngör, *Ahlak psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1995, s. 36.
- 13 a.g.e., s. 37.
- 14 William Chittick, *Varolmanın Boyutları*, (Çev. Turan Koç), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 93.
- 15 Özdenören, "Hışırıtı", *Hışırıtı*, İz Yayınları, İstanbul, 2008, s. 19.
- 16 Carl Gustav Jung, *Bilinç ve Bilinçaltının Temelleri*, (Çev. Engin Büyükinall), Say Yayınları, İstanbul, 1997, s. 67.

- 17 Özdenören, *Hısrı*, s. 13.
 18 a.g.e., s. 19.
 19 Taşdelen, a.g.e., s. 37.
 20 a.g.e., s. 36.
 21 Özdenören, a.g.e., s. 13.
 22 Laing, a.g.e., s. 134.
 23 Özdenören, a.g.e., s. 13.
 24 Özdenören, a.g.e., s. 19.
 25 Güngör, a.g.e., s. 23.
 26 Özdenören, a.g.e., s. 115.
 27 a.g.e., s. 115.
 28 Özdenören, a.g.e., s. 110.
 29 Kemal Timur, "Rasim Özdenören'in Öykülerinde Yabancılaşma", *Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı*, (haz. Ali Dursun ve Turan Karataş), Kayseri, 2011, s. 241.
 30 Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2000, s. 994.
 31 Barlas Tolan, *Çağdaş Toplumun Bunalımı- Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara İktisadi ve İdari İlimler Yayınları, Ankara, 1980, s. 171.
 32 Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950-1980)*, C. I, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van, 2003, s. 1.
 33 Özdenören, a.g.e., s. 12.
 34 a.g.e., s. 19.
 35 a.g.e., s. 19.
 36 Nalan Barbarosoğlu, "Dondurmadaki Cüce", *İşyan Kelimeler*, haz. Alim Karaman, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007, s. 47.
 37 Özdenören, s. 109.
 38 Henri Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev. Işın Gürbüz), Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 95.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1994.
 Barbarosoğlu, Nalan, "Dondurmadaki Cüce", *İşyan Kelimeler*, (Haz. Alim Karaman), Kaknüs Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s. 47.
 Baş, Selma, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950-1980)*, C. I, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van, 2003.
 Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2000.
 Chittick, William, *Varolmanın Boyutları*, (Çev. Turan Koç), İnsan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1997.
 Fromm, Erich, *Sevme Sanatı*, Payel Yayınları, 2. Bsk., İstanbul, 1995.
 Gençtan, Engin, *Varoluş ve Psikiyatri*, Remzi Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 1993.
 Glicksberg, Charles I., *Avrupa Edebiyatında Trajik Görünüm*, Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2004.
 Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1995.
 Jung, Carl Gustav, *Bilinç ve Bilinçaltının Temelleri*, (Çev. Engin Büyükinal), Say Yayınları, İstanbul, 1997.
 Laing, R. D., *Bölünmüş Benlik*, (Çev. Selçuk Çelik), Kabalı Yayınları, İstanbul, 1993.
 Lefebvre, Henri, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev. Işın Gürbüz), Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
 Özdenören, Rasim, *Hısrı*, İz Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008.
 Özdenören, Rasim, *Aşkın Diyalektiği*, İz Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2008.
 Taşdelen, Vefa, *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*, Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2004.
 Timur, Kemal, "Rasim Özdenören'in Öykülerinde Yabancılaşma", *Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı*, (Haz. Ali Dursun ve Turan Karataş), Kayseri 2011.
 Tolan, Barlas, *Çağdaş Toplumun Bunalımı- Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara İktisadi ve İdari İlimler Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1980.
 Topçu, Nurettin, "Aşkın Hâlleri", *Hareket*, Mayıs 1972, S. 77.
 Wagner, Peter, *Modernliğin Sosyolojisi: Özgürlük ve Cezalandırma*, (Çev. Mehmet Küçük), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1996.